

ԿՈՄԻՏԱՆ ՀԱՅԿՈՒԹՅԱՆ, ԲԱՆԱՍՏԱՆԴՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՏԵՆՍԻՎԱԿԱՆԱՐՈՒԹՅԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝

Ն.Ա. Հովհաննիսյան

Կոմիտաս Հակոբյանը բանաստեղծ էր աշխարհագրագողությամբ, ձիրքով ու վարքով՝ Նրա կյանքն ընդհատվեց թաանմել տարեկանում, պատերազմող զինվորի համազգեստի մեջ՝ հայրենայաց պաշտպանի խրամատում։ Մի ամիս հետո պիտի բոլորեր կյանքի թաանմելու տարին, ընդամենը օրեր էին բաժանում իր եւ սիրելիի նախասահմանված - չկայանալու հարսանիքից։ Իր կյանքի հետ կիսատ մնացին եւ՝ սիրո հարսանիքի, եւ՝ գրական գալիքի հանդեսների բերկրանքները։ Գիտակցական իր կարճատեւ կյանքը Կոմիտաս Հակոբյանն ապրեց աշխարհին հրաժեշտ տվողի խոհականությամբ։ Իմաստասիրաբար հաշտ էր մահվան հետ, գիտեր, որ մահը հավերժական կյանքի շրջապտույտն է, իրեն որոնում էր մահվան լայնքի հանգրվաններում. «Այն օր կծրարես/ իմ վարքը/ որպես հիշողություն.../ Ես չեմ լինի/ Ես ուրվականների ողբեկցությամբ/ կհասնեմ հրեշտակների մոտ, /Նրանք իմ մարմնից/ կառնեն ոգին /ու ինձ կծենհաղորեն/ անդրերկրային առասպելների քահանա.../ ...Հետո իմ մարմինը, որպես ընծա/ կառնեն աստվածները/ ու ինձ կկտակեն/ գահավիժման ընթացքին»/։

Ստեղծագործեց ընդամենը երկու-երեք տարի։ Գիրն օժտված էր, տարողունակ, անսովոր Արդեն ուրվագծում էր գեղարվեստի իր տեսակը, խոհագայական-պատկերային եւ համակարգը։ Բանաստեղծի իր սկիզբը, սակայն, գուցադիպեց իր ժողովրդի վերածննդի սկզբին։ Բանաստեղծ-զինվորն էր այդ վերածննդի, անկախության կերտման դժվար պայքարի։ Գրիչն աշխատում էր ակնթաղյաներով, գեղքի ժամանակն էր։ Զինվոր էր վարքով, բանաստեղծ ապրումներով։ Մտքերը խելվ էին, հոգսաբեռ հայրենիքով, մարտնչող ու գոհված ընկերներով, սպասումի ճանապարհներից տագնապող սիրած միկով։ Կյանքի ու մահվան խրամատներում ինքնավերագոտնումներից շվարած բանաստեղծի միտքը շարակարգում էր այսպիսի տողեր. «Աչքերիս մեջ՝ անծրեւ/ Արեւ՝ իմ աչքերում/ Շիրիվել է, ժամանակը/ Շիրիվել է, այնպես ինչպես/ Եղանակը իմ աչքերում/ ...Ես լույսում եմ/ Ու կը-րա-կում եմ չափածո, / Տեղը պահում հաւաք ու վանկը/ Տեր իմ, Աստված/ Այս ինչ եղավ/ Շիրիվել եմ/ Իմ գրիչն ու ավտոմատը»/։

1997 թ. Ներսիսյանը հետմահու լույս տեսավ Կոմիտաս Հակոբյանի երգերի գիրքը «Նվիրում» խորագրով։ Գիրքն ընդգրկում էր բանաստեղծի «Խրամատներում ե խրամատներից դուրս», «Կոյության պատրանք» շարքերն ու օրագրային հուշեր։ Մինչ այդ՝ 1993թ., առանձին գրքով հրատարակվել էր «Կոյության պատրանք» շարքը։ Բանաստեղծի տաղանդը նկատեցին շատերը։ Գիրքը գնահատողների մեջ էր նաեւ Ս. Խանգաղյանը. «Ծավալով սրտի պես փոքր, բայց սրտի պես կյանք ու ոգի կենդանի պահող բանաստեղծական այդ պատառիկները համազգային արժեքներ են... գրում է Ս. Խանգաղյանը։ - Հասուն ոգի, արթուն միտք, մարտական կամք, հաղթանակի հավատ, նաեւ չափելի սրտի սեր։ Սեր խրամատում, մահվան երկյուղը վանող աստվածային սեր»[1]։

Կոմիտաս Հակոբյանը ժամանակային վիթխարի ընդգրկումների բանաստեղծ է։ Բանաստեղծի համար իր գոյության սկիզբը հավերժական ժամանակի նախասկիզբն է, երազներում հեթանոս նախապայքերի հիմնյա արյունն է, ինքը՝ այդ արյուն ագնիվ շառափողը՝ Հեթանոս իր պաղը վառնա առասպելական ծովաչրից է ծարավը սնել. պաղի հետքերով պիտի վերագտնի իրեն. «Երբ մոտ գա մի օր /Ժամը արարման/, Ես հաղողդության կզնամ երկինք, Աստծուն կասեմ, /Որ իր ծննդից/ Դեռես առաջ /Հեթանոս պաղը/ Միշտ չուր էր խմում / Մեր ծովից վառն.../ Տուր ինձ այն ծովը, /Ծառ եմ ծարավել/։ Հետո տունդարձիս/ Կբարեխոսն հրեշտակներին/ Նրանք կայգելեն/ Մեզ ամեն գիշեր/ Ու իրենց ճեմակ/ Թեների վրա/ կբերեն

* Աստղանիշով նշված բոլոր աշխատանքները գեղագիտական են «Երիտասարդ գիտնականների գիտաժողովում»։ Ստեփանավերտ, ասրի, 2007թ.։

ԼՈՒՅՈՐ՝ /Որպես «ԱՎԼԱՍԱԲ»։ Երբ մոտ գա մի օր/ Ժամը արարման/ «Երանոսական վարքով ու բարքով/ Ես չոր կլսեմ/ Շովից իմ վանա»։

Առնասարակ. Լյումիտա «Հակոբյանը հեթանոս բանաստեղծ է՝ ծննդով, ինքնայրույնով, տեղեկագրագրությամբ։ Բանաստեղծը, իր գոյության ակունքների որոնումներից հմտականացած, հրապարակավ հայտարարում է, որ ինքնըստինքյան չի ծնվել, հին աստվածներն են ստեղծագործել իրեն. «Ես չեմ ծնվել/ Աստվածներն են հորինել ինձ»/ Իսկ նախաստեղծ իմ օրվանից/ Երակներին չրհեղեղում /Գալարվում է/ Աստվածների վարքն հերանոս»։

Լուսափիլիսոփայական էր նաև սիրո դեպքում։ Նոր է խոսքի համակարգը, աստվերավոր՝ մտորումի եղանակը, կշիռ ունեն բառն ու բանը։ Սերը նրա պոեզիայում մերթ մեղմահոտ ապրում է, մերթ՝ տարերային, անափ, անբռնագրասիկ զգացում։ Ահա այդ սիրո ինքնարտահայտումներից մեկը։ Բանաստեղծի աչքերում լճացած է աղչկա փշրված հայացքի ցավը։ Արցունքը հիշողությունը տանում է դեպի ոգեղեն տարերքի հին գիշերը, երբ հոգու թարթարություն վիճակը հավասարվում էր աստվածացմանը. «Ե՞րբ էր, արդյոք, /Հիշու՞մ ես, / Երբ ես գիտով, գիշերվա/ Երակի մեջ ոսկեղեն/ Բո շուրթերի կրակով/ Աստվածացա քո գրկում»։

«Մեկը սիրել է, ինձ» բանաստեղծությունը բերում է անձրևոտ աշնան, սիրո մեղքի ու թախծի տրամադրություններ։ «Նա» երրորդ դեմքի ղեբանունը այդ բանաստեղծության մեջ մի երրորդ անձնավորություն է, որը «սիրել է» բանաստեղծին։ Այդ սիրուն համադրվում է մեղքի զգացումը, քանի որ տրորվել է «աշունը», այսինքն՝ մարտը սերը։ Հաջորդում են «ես»-ի՝ քնարական հերոսի մեղավոր լույթյան պահը ե ննթադրվող «դու»-ի՝ մարտը սիրո թախծին ու լացը։ Կորստից հետո սիրո չափը հասնում է ինքնատիրապետումը կորցնելու չափի. «Ու ես սիրում էի արդեն խելագարի պես»։ Հեռացած աղչկան դարձի բերելու, սերը վերագտնելու ելքը անաստեղծի համար մնում է ինքնափախուստը. «Ու ես փախում էի ինձնից, որ ինձ նրան տանեն»։

«Զեզ» բանաստեղծության մեջ ամեն ինչ հեռացրել է աղչկան բանաստեղծի հոգուց։ Երեսուր փողոցները օտարել են նրա անունը, իսկ «ակվարիումի ձկները» կերել են նրա մասին գրած բանաստեղծության ձեռագիրը։ Այդ անունը ծերանում է բանաստեղծի մեջ, ռոպիտելու իրարից հեռու են բանաստեղծի երազանքն ու աղչիկը։ Բայց բանաստեղծությունը տրամաբանական անսպասելի ավարտ է ունենում. վերահայտնվում է նախկին բուռն սգացումը. «Զեզ հիշելուց արդունս ցավում է, Այլես արի»։

Սիրո քնարական ապրումների մեջ Լյ. Հակոբյանի բանաստեղծական տարերքը դրսևորվում է լիարժեքորեն։ Նրա պոեզիայում գնալով տիրապետող է դառնում սիրո տոնը՝ բանաստեղծությունից բանաստեղծություն պատկերասնալով նոր երանգներով ու հոգեւոր լիցքերով։ Նախորդ բանաստեղծություններից եկող սիրո կարոտը, պահի մեջ խառնալով, մերձավոր է կարոտացավի՝ համակելով բանաստեղծի ողջ Լույթյունը. «Լարոտացավից արդունս վարակվել է։ Դու շնչում ես իմ մեջ։ Բայց դու չկաս հիմա։ Ու ես տառապում եմ կարոտ-տա-ցավից»։ Ինչպես միշտ, այս արձակ բանաստեղծությունում ես, սիրո տոնի մեջ առկա է գիշերվա խորհրդանիշը։ Գիշերը ներդաշնակությունն է երագների ճամփորդ բանաստեղծի հոգու։ Թափառիկ այդ հոգու վերջին հանգրվանը երագային աղչկա մարտը սիրո ափն է. «Դու գունավոր իմ երագների վերելքն ես՝ հեռավոր ու պատրանքային։ Բայց դու, գունավոր իմ երագների ճեմմակ թագուհի, դու կհայտնվես ինձ մոտ տեսիլքի պես, ու այնժամ արդունս չի ցավի այնքա, և դու կդառնաս իմ իսկական գիշերը»։

Մի ուրիշ բանաստեղծության մեջ սերը փառաբանվում է որպես կենսափմաստավորման ակնք. «Ես երբեմն/ արքայություն չեմ երագել, / ինձ հերիք է, / որ ես դառնամ տիրակալդ։ Չեմ երագել/ Ես պնդաշուր ոչ մի պալատ, / հերիք է ես/ ունայնության մեջ տառապող/ նեղ սենյակն այս»։

Խոսքի զգացմունքային լիցքը այս բանաստեղծության մեջ հասնում է ընդգրկման ալպսի չափանիշի. «Դու փոթորիկ քո մարմինը/ փռի իմ այս նեղ սենյակի/ խեղճուկրակ մահճապալին/ թող փշրված գիշերներս ամբողջանան»։

Անվերահգիք մի ուրիշ բանաստեղծության մեջ այն խոհն է արտահայտվում, թե սերը անխուսափելի գոյածն է։ Սիրո հիշողությամբ վարակված բանաստեղծը կարոտից երեքվող քայլերով անցնում է պոետո օրվա միջով՝ ուղեկից ունենալով սիրո պակասից խեղճության հերթափախակցումը։ «Աշուն։ Պոետո Է, օրը։ /Մարմինս ծարավ է։ /Որեմն գոյածն է, թրջվելը/

Նա ապրում եմ: Հին օրերից մնկը/ Հիշողության սարդոստայնում/ Թափավժելով, թրջվելով/ Պղտոր է օրը: /Ափրթնած են ծառ ու տերեւներ: /Ամկը անձրեւանոցի տակից/ Նրեի խղճում ինձ: / Նա չգիտի, որ ծարավ է իմ մարմինը: / Իսկ ես սթափվում/ Ու հանգստանում եմ/ Բայց չեմ/ Որ տուն մտնելիս/ Բոլորը տեսնեն/ Իմ վարքի սովորական տարբերակը»:

«Տիրուհի-ին» բանաստեղծության մեջ առկա են կորցրած սիրո լուռ ցավն ու ներքին հաշտության որոնումները: Սիրո կորստի հետ իմաստասիրաբար համակերպված բանաստեղծի սիրտը տրամաբանական այսպիսի երանգ է ստանում: «Ես իմ ապրած-չապրած կյանքում/ կորցրել եմ հույսեր, / Եւ դու/ իմ կորած հույսերից մնկն ես...»:

Բայց հաշտությունը միայն գիտակցության մեջ է, իսկ եմթյանակցականում դեռ մնում է ցավը: Նրկատված այդ հոգեվիճակում երազում հայտնվում է աղչիկը, եւ վերակերկնվում սիրո բերկրանքը: Ինքնարթնագումբից հետո ծնված խոհրդակաղրվում է երազից առաջ ապրած խոհին: «Դու, ՏԻՐՈՒՆԻՍ, / ինձ վերադարձիր/ իմ ապրած-չապրած կյանքում/ կորցրած հույսերից մնկը»:

Կ. Հակոբյանի սիրո բանաստեղծություններում պատկերային- խորքային համաձուլվածքով եւ խոհազգայական հասուն ներքնագծերով առանձնանում է «Աստուծո՛ւմ քու ինքնություն» բանաստեղծությունը՝ նոր արվեստի մի ուրույն բեկոր: «Աստուծո՛ւմ քու ինքնություն/ Փետրվարյան ցուրտ գիշեր էր/ Իսկ բառնդեղորում մեր սերն էր տարանում: / Սակայն մենք փոքր էինք/ Եւ փոքրվելու չափ, / Եւ հեռու չէր նաեւ բաժանումը: / Ուր թե մենք կարողանայինք/ Գնա՛ մի անգամ ետ բերել/ Այն լուսնյակ գիշերը: / Ասմն ինչ մտա՞հիշողության ընդերքում, / Եւ մի պառավ տատիկ/ Մեր հուշերն է վաղուց ավելի/ Այն փողոցից: / Իսկ գիշերային կատունները մոլուկով/ Լիալուսին են գլորում մայրեցորդ...»:

Լիալուսինն այստեղ ավարտվող սիրո խորհրդանշան է, որը հանդես է գալիս նաեւ մեր ժամանակների բանաստեղծության մեջ. «Ասում են՝ / Լուսինը տասնհինգ օր հետո/ Իր փայլը արդեն կորցնել է սկսում: / Ասա, սիրելիս/ Բանի օրական էր/ Մեր սիրո լուսինը/ Սրբազան աղոթագրով/ Եւ չբացավ այն երկնքից, / Որ իմն էր ու նաեւ բոլորը»:

«Բն» վերնագրված եւ «Այս, աղցկայր-դիցուհիներ» տոողով սկսվող բանաստեղծությունների մեջ կին-գեղեցկություն-սերը կերպավորվում է որպես պատերազմ. «Գեղեցկությունի՛նք առօրյան իմաստավորող ոգեղեն ում: «Այս գիշեր դարձիր անքնություն»,- «Բն» բանաստեղծության մեջ թախանձում-հրամայում է քնարական հերոսը, իսկ հաջորդ երգում կարդում ենք. «Այս, աղցկայր-դիցուհիներ, /Չի համբուրել ձեզնից ոչ ոք / Տեղիս չուրախարհում, / Չի չեղնացել սաղակալած օրերի մեջ/ Դեմքս երբեք ձեր տար շնչից: / Եւ անունն եմ կրել ինձ հետ/ Ու չեղնացել լուսնի արծաթյա հիշողությամբ / խորհրդակաղրող զարկերով իմ սիրտս առնության մեջ»:

Սիրո շնչով իմաստավորվում ու մխթաբանք է ձեռք բերում անգամ մահը. «Այս աղցկայր-դիցուհիներ... / Դուք մարտերում նահատակված/ Հերոսների շիրիմներին/ Լացող լացող, լացող աչքեր...»:

Հայրենիքի համար սղվող պայքարի բովում, կյանքի ու մահվան խրամատների մեջ եւ ծնվեց Կ. Հակոբյանի հայրենասիրական երգը: Ծննդավայրի աշխարհագրական գագաղդությունը բանաստեղծի պոեզիայում ակունքավորվում-ախրվում է վանա ծովի Արցախ՝ պատերազմի ծանր ու անորոշ պահին ավարտվելով այսպիսի լավատեսությամբ. «Հերոսական վարքով ու բարքով / Եւ ջուր կլանմի/ Ծովից իմ վանա...: Իսկ դրա համար հարկավոր է նախ եւ առաջ ոգի: «Հայրենիք իմ, / քո առավոտվող օրվա ծայրերը/ ինձ վաճառե՛ս տանում...»: Բայց նույն վանքի կամարների տակ քնարական հերոսը ոգու աչքերով տեսնում է այն անցյալը, որ ճակատագրականորեն պատկանել է միայն իր հայրենիքին. «Ես եմ խաչքարերի/ կնճռոտված հայագրքներում/ կարդում եմ պատմությունդ կարմիր, / որ լոկ բռն է: / Այնուհանդերձ, «Հայրենիք իմ, Արցախ» բանաստեղծության մեջ կրկին ցոլանում է գալիքի հույսը. «Բո՛ւ երկնքում ամեն օր / հույսի աստղեր են ծնվում, / որոնց արծաղաքն այստեղ / օրորողներն են: / Դու՛ / լեռնազուր երազ/ կորստյան մոխիրներից կարկառված քարերդ/ փնտրելու կոչեր են, / որ ոգեշնչում են կյանքը...»: Իսկ «Գանձասար» բանաստեղծության մեջ հույսը արդեն վերաճում է լուսավոր հավատամքի. «Ես իմ հավատի միջից / կարկառված ձեռքս հպում եմ քո գալիքին, / որ լուսնդ թագ է»:

Խրամատային առօրյայի ծնունդ են «Արեւածագին խաղաղ էր օրը», «Գուն» «Ազատամարտ» եւ մի շարք ուրիշ բանաստեղծություններ, որ առկա է նաեւ ցավը մարդկային

կյանքի կորստի համար. «Տեսն' ի եր, արդյոք /Ո'նց է սպանում/ Մարդն իր նմանին/: Տեսն' ի եր՝ ոնց են/ Մարդուց վախենում/ Անտեր շները»:

Մահվան գալն ու կարտոը կյանքի հանդեպ բանաստեղծի հիշողությունը տանում են դեպի մանկության հետքերը: Այդպես էլ վերնագրված է բանաստեղծությունը՝ «Ելնիուշ»։ «Իմ հիշողության պարանները /ծգվում են այս ծյունոտ բլուրների վրայով/ ուր մանկությանս ոտնահետքերն են կնքված/: Ահա այն ծառը, /որի վրա/ մեր պատրաստած ձնեմարդն էր թիկնում/: ...Տարօրինակ է, որ չկա Արոն/, ու նրա անգուսպ սուլոցը/ լոկ ցնորք է/: Ես այն օրերի քայլերով /դառնում եմ տուն՝/ տատիկ շնչառությամբ/ հալելու մատներիս սառույցը/»:

Կ. Հակոբյանի հայրենասիրական նրբը դեռ ինքնավերագոտմաների մեջ էր, հոգևոր օտարացման ճանապարհին պիտի հասունանար եւ իմաստնանար՝ դառնալով գտարյուն պոեզիա: Բայց բանաստեղծի կյանքի հետ անավարտ մնաց նաեւ նրա հայրենասիրական պոեզիայի ինքնակայացումը:

Նույնը չի կարելի ասել Կ. Հակոբյանի խոհական բանաստեղծությունների մասին: Դրանք հասուն ոգու ներքին մենախոսություններ են: Ինչն է գարմանայի. բանաստեղծն անընդհատ խոսում է անդրաշխարհային գոյության մասին, ոգու աչքերով կանխատեսում իր չգոյությունը երկրային կյանքում. «Ես վախենում եմ, /որ մի օր չլինեմ/, եւ օրս, /հաշմված օրս/ ավերվի իմ չգոյությունից...»: Լրամ՝ «Իմ գալիք օրվա կադապարը/ Մնում է անհայտության թվին»: Այսբանից հետո տեղի է ունենում բանաստեղծի ինքնահաշտեցումը մահվան հետ, միայն թե իր վախճանը նման լինի «աստղային մահվան՝ /հաջորդ օրը երեւալու/ ավակալությամբ/»:

Կյանքի ներդաշնակության պակասն է նաեւ, որ բանաստեղծին մղում է երկնային որոնումներին. «Տուր ինձ ապրելու/ մի այլ ձեւ/, դուրս մղիր ինձ/ քո մզլոտ երակի միջից/ ես ծախյորանքի համար եմ ծնվել»: Զգոհագող դժգոհությունը կյանքից «Գոյության պատրանք» պոեմում վերածվում է աղբյւրի՝ ուղղված տիեզերքի տիրոջը. «Ծնորի արա, Տեր/, նրանցպիտիփոխ իմ ինքնության/ հիմնարարները շրջելու/, թե չէ, տարտամ այս քայլերով/ ուր կտանես տենչանքներիս/ շղթաները անդամալույծ, /եւ կամ ոնց կփարատես/ իմ մենությունը մահահղի/ Ծնորի արա, Տեր, /որ օրս այսպեւ/ չդառնա դագաղն/ իմ կորուստներին...»:

Կ. Հակոբյանը պատկերավորման իր ուրույն ոճն ունեցող բանաստեղծ է: Նրա մտածողության գեղարվեստականացման գործում կարելի էր դեր ունեն նաեւ անսովոր մակերևույթներ, համեմատությունները, փոխաբերությունները, ինչպես՝ լուսաշողերից հունցված մարմնին, ծրարված սեր, հանգերգող լույս, գիշերվա ափ, իմաստագրվված ծառեր, ծերացած աղոթքներ, երեկոն՝ գեղեցկագույն տիկնոջ պարանոցի զարդ եւ այլն:

«Գոյության պատրանք» ժողովածուն Կ. Հակոբյանի բանաստեղծական հասուն տաղանդի առաջին ճիշն է եւ, անշուշտ, վերջինը չէր լինի, եթե ճակատագիրն այլ կերպ նախասահմանվեր, եթե բանաստեղծը կյանքը չգոհաբերեր իր հայրենիքի հավերժության համար, չդառնար «գոյության պատրանք» այդ հավերժության անհուններում...

Իրականություն

1. «Ազատ Արցախ», թիվ 5, 1993:
2. Կ. Հակոբյան, «Նվիրում», Նր., 1997:

ԱրՊՀ, գրականության և ժուռնալիստիկայի ամբիոն